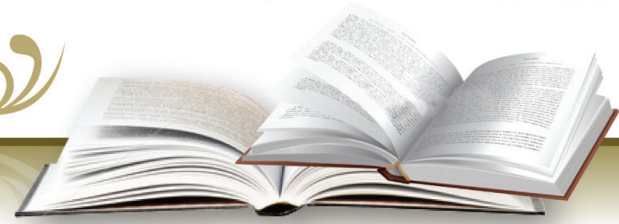

תורה והוראה

קוראים יקרים!

בתחילת פרשת יתרו, מגיע אורח למחנה ישראל - יתרו חותן משה. מיד עם בואו, מתחיל יתרו לתת עצות כיצד לנהל מערכת משפט: "ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם מדוע אתה יושב לבדך [...] עתה שמע בקלי איעצך [...] ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמישים ושרי עשרות" (שמות יח).

חרף חכמתו הנפלאה והנשגבה של משה רבנו, האזין לעצתו של יתרו, ויישמה בפועל.

הסמכת משה לקבל ייעוץ מגורם זר שהחליט להסתפח לעם ישראל - גם אם מדובר בחותנו - מגלה בפנינו את ענוותנותו המופלגת של משה, כלשון הפסוק: "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר יב). תכונת העניו היא לחוש כשווה בין שווים, ומתוך תחושה זו, הרי שליבו פתוח לשמוע את הצעותיהם של אחרים.

מידה זו חשובה לא רק מצד תיקון האדם בינו לבין עצמו, אלא אף מצד חכמתו. המשנה

מאמר השבוע עוסק בדיני קידוש, ובפרט בהלכת עשיית קידוש על משקאות שונים. מתי מותר לקדש על שכר, ועל שאר משקאות? האם אפשר לקדש על וויסקי, וכמה צריכים לשתות? האם ומתי מותר לקדש על הפת? בשאלות אלו, ועוד, נדון במאמר השבועי.

קידוש על משקאות לבד מיין

בפרשת השבוע, פרשת יתרו, אנו מקבלים את עשרת הדברות. מהפסוק (שמות כ, ז) "זכור את יום השבת לקדשו" נלמדת מצוות קידוש השבת בדברים: חובה עלינו לקדש את השבת בזכירת דברים. בנוסף לכך, דרשו חז"ל על פסוק זה דין קידוש על היין: "זוכרהו על היין" (מכילתא; פסחים קו, ב).

מוסכם כי הקידוש בליל שבת ויום טוב הינו מצווה מהתורה, אך נחלקו הדעות בנוגע לדין קידוש על יין (במקום הסתפקות באמירה בלבד) אם אף הוא דין תורה, או שמא מהווה מצווה מדרבנן. על פי הרמב"ם (הלכות שבת, פרק כט) קביעת הקידוש על היין הינה מדרבנן, בעוד שלפי רש"י היא מהתורה.

במאמר השבוע נדון בדין קידוש על היין, ובעיקר, נדון באפשרויות חילופיות לקידוש על היין - קידוש על הפת, וקידוש על שאר משקאות. כך נדון במנהג, הנהוג אצל רבים ובפרט בקידוש ציבורי לאחר התפילה, לקדש על כוסית של י"ש (וויסקי, או ליקר אחר), במקום כוס בעל שיעור מלא של יין.

האם ומתי ניתן לקדש על משקאות אחרים, והאם יש מקור וטעם הלכתי למנהג זה?

חריגות מן היין: קידוש על הפת

בספר החינוך (מצווה לא) מסכם את העולה מדברי הגמרא (פסחים קו), לפי שיטת רוב הראשונים, בדין קידוש על היין ועל הפת: "ועל כן נתחייבנו לעשות המעשה עם היין, לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה, שהוא סועד ומשמח, וכבר אמרתי לך כי לפי התעוררות האדם ומעשהו יתפעל אל הדברים לעולם".

כיון שהאדם מתפעל במיוחד מן היין, תיקנו חז"ל את מעשה הקידוש על היין. אולם, תקנה זו אינה ממעטת כל אפשרות אחרת: "ומזה השורש אמרו זכרונם לברכה בגמרא שאם הפת חביב על אדם יותר, שיקדש על הפת, כי אז מתעורר טבעו יותר למה שהוא תאב". כיון שישוד הקידוש על היין הוא התפעלות והתעוררות האדם, מי שתאב יותר לפת, רשאי לקדש עליו.

הלכות אלו נפסקו ברמב"ם (שם) וב'שולחן ערוך' (סימן רע"א סעיף יב), ומדברי השולחן ערוך משמע שאם פת חביבה עליו יותר מיין, מקדש עליו לכתחילה. הרמ"א (סימן רע"ב, סעיף ט) חושש לשיטת ר"ת, שלדעתו אין לקדש על הפת כלל, ולכן פוסק שמקדש על פת רק במקום שאין לו יין.

בביאור הלכה (סי' רע"ב סעי' ט, ד"ה ואם) פוסק שאם פת חביבה על האדם יותר מיין, עדיין <<

יש לו לקדש על יין (אם כי מסתפק בזה קצת), אבל במקום שאינו נהנה מהיין כלל יכול לסמוך על הב"י ולקדש על הפת לכתחילה.

קידוש על בירה

עוד אפשרות לחרוג מקידוש על היין היא קידוש על 'חמר מדינה', כלומר, משקה חשוב שבני המדינה רגילים לשתות (להלן נדגיר מהו 'חמר מדינה' ביתר דיוק).

ב'שולחן ערוך' (רעב, ט) התייחס לדין קידוש על השכר במקום שאין היין מצוי: "במקום שאין יין מצוי, יש אומרים שמקדשים על שכר ושאר משקין, חוץ מן המים. ויש אומרים שאין מקדשין".

בנוגע לקידוש בלילה, מבאר ה'שולחן ערוך' (בשם הרא"ש) שעדיף לקדש על הפת מאשר לקדש על שכר. אבל בבוקר כתב ש"יותר טוב לקדש על השכר, שיברך עליו שהכל קודם ברכת המוציא, שאם יברך על הפת תחלה אין כאן שום שינוי - ודברי טעם הם". אם יקדש בבוקר על הפת, הרי שאין כאן שום היכר של קידוש קודם הסעודה, כי אין ברכה מיוחדת בקידוש היום מעבר לברכת הנהנין על היין. לכן, בבוקר אין לקדש על הפת, ובמקום שאין יין מצוי, יש לקדש על השכר.

ב'משנה ברורה' (ס"ק כט) הוסיף לבאר שאמנם עדיף לקדש על יין, אבל רבים נהגו לקדש על 'חמר מדינה': "אבל יין במקום שהוא מצוי ודאי יברך עליו אפילו ביום. ומכל מקום במדינתנו, שהיין ביוקר ורוב שתיית המדינה הוא משאר משקין, לא נהגו אפילו הגדולים להדר אחר יין ביום, שהקידוש שלו הוא רק מדרבנן לכו"ע, וסומכין עצמן על דברי המקילין בזה. ומי שמברך גם ביום על היין ודאי עושה מצוה מן המובחר".

עוד כתב ב'משנה ברורה' (ס"ק ל) ש"אם חביב לו יין שרוף, יכול לקדש עליו ביום לכתחילה במדינתנו, שהוא חמר מדינה". אך כל זה נוגע לקידוש היום, שאז מצוות קידוש היא דרבנן. אבל בלילה עולה מדברי ה'משנה ברורה' שיש להיזהר לכתחילה שלא לקדש על שום משקה חוץ מהיין.

יוצר שלדעת הרמב"ם אין לקדש כלל על חמר מדינה, וכל הדין של חמר מדינה נאמר רק בנוגע להבדלה. אולם, שיטה זו לא נפסקה להלכה.

מה נחשב ל'חמר מדינה'

כאמור, מדברי ה'שולחן ערוך' עולה בבירור שאפשר לקדש על בירה, וביאר ב'משנה ברורה' (ס"ק כד) דהיינו במקום שבירה נחשבת ל'חמר מדינה'. עלינו אפוא לבאר מה נחשב 'חמר מדינה', ואיזה משקה אינו נחשב ל'חמר מדינה'.

הרמב"ם (פרק כט, הובאו דבריו בטור סימן רעב) הגדיר 'חמר מדינה' כדלהלן: "מדינה שרוב יינה שכר, אף על פי שהוא פסול לקידוש, מותר להבדיל עליו, הואיל והוא 'חמר מדינה'".

ייתכן שמכאן לוקח ה'שולחן ערוך הרב' (קפב, ב-ג; רעב, י) את הגדרתו ל'חמר מדינה', המונה שני תנאים נפרדים:

'חמר מדינה' הינו "משקה שדרך רוב אנשי העיר היא לקבוע סעודותיהם עליו". כמו שבימי קדם היה המנהג הרווח לקבוע את רוב הסעודות על היין, כך 'חמר מדינה' הינו משקה שדרך בני אדם לקבוע את סעודתם עליו. הגדרה זו מתאימה לדברי הרמב"ם ש"רוב יינה שכר": מה שהיו עושים פעם ביין, עושים כיום בשכר.

מדובר על משקה שיש לו חשיבות, ולא במשקה זול. למרות שדרך בני אדם הייתה לקבוע את סעודתם על בורשט, אין הבורשט נחשב ל'חמר מדינה', כיון שהוא זול ואינו משקה חשוב.

כדרך זו מבואר גם ב'ערוך השולחן' (סימן ערב, סעיף יד) שביאר: "אין אצלינו חמר מדינה כלל זולת י"ש, דרוב בעלי בתים במדינתנו אין שותים בחול לא יין ולא שכר לכל סעודה, ומה שייך לקרותם חמר מדינה". רק משקה שנשתה ב"כל סעודה" יכול להיחשב 'חמר מדינה'. כך

באבות נותנת הגדרה מהפכנית למי שראוי לתואר 'חכם': "איזהו חכם? הלומד מכל אדם" (אבות ד). לא המלמד קרוי חכם אלא דווקא הלומד מאחרים קרוי 'חכם'.

ייתכן שמטעם זה הוקדמה פרשת יתרו לפני פרשת מתן תורה - קדימה שאומרת דרשני, בפרט לדעה שביאת יתרו הייתה לאחר מתן תורה (עי' זבחים קטז, ובפירוש הרמב"ן). ידוע לנו שאחד מקנייני התורה הוא "בענוה" (אבות ו, ו). כך אמרו חז"ל (נדרים נה, א) ביתר שאת, על דברי הפסוק "ממדבר מתנה וממנה נחליאל ומנחליאל במות": "כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל - תורה ניתנה לו במתנה, שנאמר: וממדבר מתנה".

כלומר: מתוך ענוה אפשר לזכות לתורה. מתוך אותה ענוה של משה רבנו, שהיה מוכן לשמוע לעצת חותנו, ולכונן מערכת משפט חדשה, זכה לקבל את התורה.

מדד נאה למידת הענוה הוא היכולת לשמוע את האחר, את הדעה שאינה הדעה שלי. בכך זוכים להיות מאותם חכמים הלומדים מכל אדם - וכך זוכים לתורה.

ביאר שם עוד (סעיף ג): "ויש שכתבו שלא לקדש על יי"ש אלא אם כן במדינות שרוב שתיית ההמון הוא יי"ש בכל יום".
אך בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב, סימן עה) הגדיר 'חמר מדינה' בדרך אחרת, כמשקה שאדם היה מגיש לאורח שמן הראוי לכבדו. לדעתו, 'חמר מדינה' היינו משקה שאינו נשתה רק בשביל לרוות צימאון, אלא משקה המוגש לאורחים דרך כבוד.

קפה וחלב כ'חמר מדינה'

בשו"ת הלכות קטנות (א, ט) דן לענין קידוש אם קפה נחשב ל'חמר מדינה', וכתב שאין לקדש "אלא על חמר מדינה דמרווי ומשכר, דומיא דיין". לדעתו, רק משקה המשכר יכול להיחשב 'חמר מדינה', וגם במקום שתיית רוב המדינה הוא מאותו משקה, אין להחשיבו 'חמר מדינה' אם אינו משכר. גם בשו"ת תשובות ונהגות (ח"ד, סימן עז) הביא מסורת בשם הגר"ח מוולוז'ין בשם הגר"א, שאין להחשיב שום משקה שאינו משכר כ'חמר מדינה'.

אולם, רוב הפוסקים הסכימו שניתן להשתמש בתה וקפה כ'חמר מדינה', כמו שנפסק בספר 'דעת תורה' (סימן רצו, ב), ב'ערוך השולחן' (רעב, יד), בשו"ת 'צייץ אליעזר' (ח"ה, סימן טז), ועוד. עם זאת, יש פוסקים שפקפקו בכך, כי ייתכן שתה וקפה נחשבים למים בלבד, ולכן פסולים ל'חמר מדינה' (טיעון זה הועלה בשו"ת 'מחזה אליהו', סימן לד). עוד ניתן לטעון שבדרך כלל לא שותים תה וקפה בתוך הסעודה, ואינם דומים בכך לייין ושכר, ולכן לא ייחשבו ל'חמר מדינה'.

מסיבות אלו, עדיף להימנע משימוש בתה וקפה לצורך קידוש והבדלה, אבל ניתן להקל בכך בשעת הדחק, כדעת רוב הפוסקים.

בנוגע לחלב, כמה פוסקים כתבו שאין להחשיב חלב כ'חמר מדינה' (כמבואר ב'משנה ברורה' רעב, כה, בשם 'שערי תשובה' ו'ברכי יוסף', וראה גם 'ערוך השולחן' סעיף ג). אולם, ייתכן שקביעה זו מתייחסת למקומות וזמנים שלא היו שותים חלב כמשקה שכח, ואילו כיום, במקומות רבים שותים חלב כמשקה רגיל, ייתכן שייחשב 'חמר מדינה'. מאידך, גם כיום יש לומר שעיקר שתיית חלב אינו כמשקה מן המניין, אלא כתוסף בריאותי, ולכן לא ייחשב כ'חמר מדינה'.

יי"ש כ'חמר מדינה'

כאמור לעיל, מנהג העולם לקדש בשבת ביום על משקאות חריפים. ואמנם, ברור בדברי ה'משנה ברורה' שמשקאות חריפים (יי"ש) נחשבים 'חמר מדינה', ופסק (ס"ק ל) שמותר לקדש עליהם ביום: "ואם חביב לו יין שרוף יכול לקדש עליו ביום לכתחילה במדינתנו שהוא חמר מדינה".
למרות שכתב הרשב"ם (פסחים קז, א, ד"ה חמר מדינה) כי שכר נחשב ל'חמר מדינה' רק אם אי אפשר למצוא בעיר יין, וכן מבואר ב'מגן אברהם' (ס"ק ו, הו"ד ב'משנה ברורה' ס"ק כד), המנהג ברור להחשיב שכר ויי"ש כ'חמר מדינה' גם כשיין מצוי בעיר. ב'ביאור הלכה' ציין לכך את דעת הרמב"ם, הסובר שכל משקה שתייתו שכחה נחשב 'חמר

מדינה'.

בשו"ת 'שבט הלוי' (חלק ג, סימן כו; חלק ה, סימן לב) מבאר עוד, על דרך דברי ה'שולחן ערוך הרב' הנ"ל, כי בימי קדם הרגילות הייתה לשתות יין בכל סעודה, ולכן מובן שבמקום שיין מצוי, אין להשתמש במשקאות אחרים. כיום, שאין הרגילות לשתות יין בסעודה, מובן שניתן להחליף יין במשקאות אחרים, שהרגילות לשתותם לא פחות מן היין.

שיעור שתיית יי"ש לקידוש

רבים נוהגים לקדש ביום על כוסית קטנה של יי"ש – וויסקי או ליקר אחר. האם עושים בכך כדין?

ב'משנה ברורה' הנ"ל, לאחר שפסק שמותר לקדש על יי"ש במקום שחביב לו יותר מן היין, ביאר: "אך שיזהר ליקח כוס מחזיק רביעית ולשתות ממנו מלא לוגמיו שהוא רוב רביעית. ובדיעבד או בשעת הדחק, שאין יכול לשתות כמלא לוגמיו, ואין לו יין ושאר משקין, אפילו שתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו".

לדעת ה'משנה ברורה', אין לחלק בין יין רגיל לבין יי"ש, ויש להצריך את השיעור המלא, שהוא כוס המחזיק שיעור רביעית, ושתית רוב רביעית (מלא לוגמיו), כמבואר ב'שולחן ערוך' (סימן רעא, סעיף ג).

אולם, יש מקום להצדיק את המנהג לטול שיעור קטן יותר של יי"ש לאור דעת ה'ט"ז, הסובר לענין דיני ברכות שאין להשוות משקאות חריפים (כגון וויסקי) למשקאות רגילים: "נראה לי שיין שרף שבמדינתנו אינו בכלל זה. דבזה אי אפשר לשתות רביעית הלוג [...] ואם כן אזלין בתר שיעור השתייה לרוב בני אדם בזה [...] ואז אע"פ שאין שם רביעית הלוג [...] קרינן ביה שפיר 'ושבעת'".

לדעת ה'ט"ז, די בשתיית מעט יי"ש להיחשב 'ושבעת' ולחייב ברכה אחרונה, ואין להשוותו לשאר משקאות. כמה פוסקים הסכימו לדברי ה'ט"ז (ראה שו"ת 'חתם סופר', אורח חיים סימן נט, ובשו"ת 'הר צבי' ח"א, סימן קנט), אך ה'מגן אברהם' (קע, ד) חלק על דבריו, ופסק שהשוו חז"ל את מידותיהם לכל המשקאות.

לאור דברי ה'ט"ז, ביאר בשו"ת 'הר צבי' (שם) שאף לענין קידוש, די בנטילת כוסית של יי"ש, שהוא שיעור חשוב ביחס לאותו המשקה. בביאור הלכה (רעא, יד, בשם רבנו תם) ביאר ששיעור שתיית מלא לוגמיו של קידוש הוא מפני ששיעור זה משביע, ואם כן יש לטעון שביי"ש, שמשביע בשיעור מועט, די בשיעור קטן.

בשו"ת מהרש"ם הרחיב בכך את היריעה, והעיד על מנהג צדיקים שהיו נוהגים לקדש על כוסית יי"ש: "אבל העיד לפני ת"ח זקן שהיה בעצמו במעמד בפני הגה"ק אבד"ק ראפשיטין זצ"ל, שציוה לתלמידיו לקדש ביום על יי"ש על צלוחית קטן, כדרך שתייתו, ואין צריך שיעור כוס. והגם שהיה לפניו יין על השולחן, אמר שמכבדהו ביי"ש, כדי להורות הלכה לתלמידים. וכן הועד לפני בשם הגאון החסיד אב"ד קאמינקא זצ"ל שנהג כן תמיד, והיינו על-פי דברי ה'ט"ז, ומשום שכך דרך שתייתו ושיעית גרונו".

עם זאת, מי שאין לו מנהג מוצק לקדש על שיעור קטן, בוודאי נכון לקדש על שיעור מלא, כפסק ה'משנה ברורה' וסתימת שאר פוסקים.

סיכום

עדיף לכתחילה לקדש על יין, הן בליל שבת, והן בקידוש היום. אולם, מי שחביב עליו פת, רשאי לקדש על הפת בליל שבת. כמו כן, מי שחביב עליו שאר משקאות, רשאי לקדש עליהם, ובתנאי שהם נחשבים ל'חמר מדינה'.

בליל שבת, עדיף לקדש על הפת מלקדש על שאר משקאות. בקידוש היום, אין לקדש על הפת, ומי שאין לו יין יכול לקדש על 'חמר מדינה'.

'חמר מדינה' הינו משקה ששותים אותו בשכיחות, הכל לפי הזמן והמקום. לדעת כמה פוסקים, צריך שיהיה משקה ששותים אותו בסעודה, כפי שהיו שותים יין בזמנים עתיקים. שכר בוודאי נחשב ל'חמר מדינה', ולדעת כמה פוסקים קפה ותה נחשבים ל'חמר מדינה'. אין לקדש על חלב, אלא במקום דחק גדול.

יין שרף (כגון וויסקי) נחשב ל'חמר מדינה', ואפשר לקדש עליו ביום. יש לקדש על שיעור מלא (רביעית) של י"ש, ולשתות שיעור מלא לוגמיו, לבד ממי שיש לו מנהג אבות לקדש על שיעור קטן יותר, ולבד משעת הדחק, שאז ניתן לסמוך על שיעור של כוסית.

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

כתובת גר צדק ובעולת גוי, וכתובת שם Olivier בכתובה

השאלה:

א. אשה שהיתה נשואה לגוי ועתה נשאת ליהודי כמה הם דמי כתובתה?

ב. האם גר צדק הנושא בת ישראל מתחייב מאתים?

ג. כיצד עדיף לכתוב בכתובה שם לוועזי כגון: olivier האם באותיות לעז או להחליף לאותיות עבריות, ואז לפי הנקרא או לפי הנשמע. (אוליבייר, או אוליבי'ה)

בכבוד בברכה ובתודה

תשובה:

א. כתובתה של אשה שאינה בתולה מכל סיבה שהיא הינה מאה זקוקי כסף, ואף כאשר היתה חיה קודם לכן עם גוי לא הפסידה את כתובתה זו, אולם מאחר ואינה בתולה כתובתה רק מאה זקוקי כסף ולא מאתים.

ב. גר צדק שנושא בת ישראל בתולה כתובתה מאתים, שכן גר צדק דינו כישראל לכל דבר.

ג. לכתחילה יש לכתוב את השם בעברית, והשם הוא כפי שנשמע בהברתו, ומאחר ובדרך כלל זה נשמע כמו אוליבייה, יש לכתוב אוליבייה, אולם הכתובה כשרה אף אם כתבו את השם באותיות לוועזיות.

מקורו:

א. שו"ע אהע"ז סי' סז.

ג. לגבי שמות בכתובה מבואר בספר נחלת שבעה (סי' יד אות טז) שיש לכתחלה להקפיד כמו בכתובת הגט, וכיון שבגט מקפידים לכתוב דווקא באותיות עבריות כמבואר בכל הפוסקים בדיני שמות הגיטין, יש להקפיד על כך גם בגט, והכתיבה בשמות לוועזיים מובהקים הוא כמו המובן שלהם בקריאתם אפילו שמוסיפים עוד אותיות, כמבואר בשו"ע ובפוסקים סי' קכט ובב"ש שמות אנשים ונשים בכמה מקומות, ובעיקר בפ"ת שמות נשים אות ח' (בשם חלונא), [וראה גם בשו"ת מלמד להועיל אהע"ז סי' ל, שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' קג, ועוד], ואם כי דנו בזה הפוסקים רבות בשמות שמוסיפים על הלעז באותיות שלא נשמעות כאלבירט שהט' בצרפתית לא נשמעת, וכן סאלמון וכיו"ב והכרעת רוב הפוסקים היא לכתוב גם את הכתיבה וגם את הקריאה, הינו דווקא בגיטין, עי' בדברי הגרי"א ענקין זצ"ל (עדות לישראל עמ' 178 ואילך) ובשו"ת אג"מ (אהע"ז ח"ג סי' לה), ולעומת זה ראה בשו"ת יביע אומר (ח"ג אהע"ז סי' כב אות ד), מ"מ בכתובה שמעיקר הדין יכולים לכתוב כולה בלע"ז כיון שעיקרה שטר חוב ולא גט, ורק משום חומרת הנח"ש החמירו להשתדל לדקדק בה, מ"מ לגבי כתיבת השם נראה שדי בקריאתה ולא בכתובתה, שכן אף בגט שורת הדין שכותבים כקריאתה, ורק לחומרא מוסיפים גם קריאתה, ועי' שו"ת מנח"י (ח"ט סי' קמז).

קריאת תהלים בליל או ביום שבת

השאלה:

המעלה של קריאת ספר תהלים שלם בליל שבת לדוגמא ב 8 בערב זוהי אותה מעלה כמו שלדוגמא אני אקרא בשבת אחרי שחרית? זה זמן שונה

תשובה:

בדברי רבותינו לא מצאנו שיהיה חילוק באמירת תהלים בין ליל שבת לבין יום שבת.

ואם כי לגבי קריאת תהלים בכל השבוע, נהגו שלא לומר רק מחצות הלילה ואילך, אולם בליל שבת אפשר לומר כל הלילה, ואין חילוק בין קודם חצות לאחר חצות.

מקורות:

בדעת החיד"א לגבי קריאת תהלים לאחר חצות הלילה כל השבוע, כבר כתבו הפוסקים שיש בזה סתירה מכמה ספריו, ובספר ישכיל עבדי (ח"ב קונטרס אחרון או"ח סי' ב) האריך בזה והוכיח שדעתו האחרונה של החיד"א היא שמותר כבר מחצות הלילה ואילך, וכן האריך להוכיח ע"פ הקבלה שכן הוא שורת הדין, וכ"כ ע"פ דעת הפוסקים בשו"ת באר משה (ח"ד סי' כב), אולם בשו"ת ישכיל עבדי (שם) הביא שדעת כמה מהמקובלים ובכללם הבן איש חי (שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סי' ב, בן איש חי שנה א' פקודי אות ז) והכף החיים (סי' רלט סק"ט) שאין לקרוא תהלים בימות החול אפילו לאחר חצות הלילה, אך אין למחות ביד המקילים בזה, וראה עוד בזה במאסף לכל המחנות (סי' א ס"ק לח) אך כ"ז לגבי כל ימות החול, וגם זה רק כאשר קורא תהלים כקורא בתורה, אולם כאשר יש סיבה מיוחדת לקריאתם לצורך תפילה ולהינצל מצרה וכד', מותר לאומרם לכל הדעות גם בלילה, וכמו שכתב האריז"ל שיש לומר פסוקים של ויתן לך במוצאי שבת, וכן האריך בזה בשו"ת מבשרת ציון (לרב"צ מוצפי, ח"א סי' ג), שרק בדרך מקרא אין לומר ע"פ הקבלה, וגם זה רק בימות החול, אבל ביום השבת, לדעת כל הדעות מותר לומר תהלים בלילה.

לגבי הזמן המסוגל לתהלים, לפי המבואר בספרים הנ"ל, משמע שאין חילוק בין יום שבת לליל שבת.

ברכה בשבע ברכות על ידי מי שלא אכל בסעודה

השאלה:

בנוגע לעריכת 7 ברכות בשבעת ימי המשתה. מה דין אנשים שלא אכלו בכלל או לסירוגין אכלו מזונות או פירות וכדו האם רשאים לברך אחת מהברכות?

תשובה:

אף מי שלא אכל פת יכול לברך ברכה מברכת שבע ברכות, ואף את כולן, אולם לכתחילה יש לו לאכול דבר כמה כגון פירות, וכן נהגו להקבל בזה, אם כי יש מחמירים שרק מי שאכל בסעודה שיהיה מהמברכים.

מקורות:

עי' שו"ת באר משה (לר"מ שטערן, ח"ב סי' קיט) שכתב להקל בזה, והביא שם שכן נהגו גדולי הדורות, ואמנם בשו"ת פני יצחק (ח"א או"ח סי' אבג"ד אות ק-קא) כתב שרק אחד מהסועדים יברך, וכן בשו"ת חשב האפוד (ח"א סי' ט) כתב לפקפק על המנהג בזה, כיון שיסוד ברכת החתנים הוא כחלק מברכת המזון, וראה עוד בספר מנת פרי (או"ח סי' קסז סי"ט) שהביא בשם הגר"ז אויערבאך ז"ל שאמר לו שגאב"ד טשעביץ ז"ל היה מקפיד שלא לברך אם לא סעד בסעודה, והסביר טעמו שכן הורה רבו בעל האמרי יושר (רבי מאיר אריק זצ"ל), אולם כבר נתבאר (דרכי הוראה קובץ ט, דיני שבע ברכות) בארוכה שבפשטות נחלקו הראשונים בזה, ושנראה עיקר מהפוסקים שאין זה חיוב כחלק מהסעודה אלא רק תקנה לומר זאת בזמן ברכת המזון, ולפי זה מיושב המנהג.

קריאה בספרי הקוראן ואיסלם לשם סקרנות

השאלה:

האם מותר ליהודי לקרא בקוראן?

האם מותר להתעמק בדת האיסלם מתוך סקרנות בלבד?

תודה

תשובה:

אסור לקרוא בספריהם אף אם אינו מאמין בהם, וכל שכן שאסור להתעמק בהם, והעושה כן לכאורה גם אין לו חלק לעולם הבא רח"ל, ועובר בלאו של לא תתורו אחרי לבבכם. ורק למי שצריך להשיב לאפיקורסים ולכופרים, הותר בתנאים מסויימים הלימוד לשם מענה.

בסנהדרין צ', א שנינו כל ישראל יש להם עוה"ב פרט לכופרים ואפיקורסים, ור"ע אומר אף הקורא ספרים החיצוניים, והגמרא מפרטת שכוונתו לספרי מינים וכיו"ב, וספרי איסלם וכיצא הם ספרי מינים, שיש בהם דיעות כוזבות ושאר עקירות אמונה בהקב"ה ותורתו ע"י משה רבינו ושאר י"ג עיקרים, והקורא בהם נחלש באמונה וכו'. וכ"פ ברמב"ם (ע"ז פ"ב ה"ב וג') וז"ל, ספרים רבים חברו עובדי כוכבים בעבודתה היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטיה, צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה, וכו' אע"פ שאין אתה עובדה, שדבר זה גורם להפנות אחריה ולעשות כמה שהן עושין שנאמר ואעשה כן גם אני, וכו', ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מזהירין אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו לכך ונחשוב ונמשך אחר הרהורי הלב, מפני שדעתנו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו, ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו, כיצד פעמים יתור אחר עבודת כוכבים ופעמים יחשוב ביחוד הבורא שמה הוא שמה אינו, מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור, ופעמים נבואה שמה היא אמת שמה היא אינה, ופעמים בתורה שמה היא מן השמים שמה אינה, ואינו יודע המדות שידין בהן עד שידע האמת על בוריו ונמצא יוצא לידי מינות, ועל ענין זה הזהירה תורה ונאמר בה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים, כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת, כך אמרו חכמים אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות, ולא זה אע"פ שהוא גורם לאדם לטרוף מן העולם הבא אין בו מלקות. אולם ברמב"ם לא מוזכר שאין לו חלק לעולם הבא, וראה בזה בבאר שבע (סנהדרין ק, ב) ובקובץ שיעורים ח"ב סי' מז אות יב. ובתשובות הריב"ש (סי' מה) כתב שאף ספרי הטבע שיש בהם דברי כפירה נגד אמונה בו יתברך ובהשגחתו וכו' יש בזה משום ספרים חיצוניים, ואף הקריאה בלבד אסורה אף אם אינו מאמין בדבריהם, פן יטו את לבבו להאמין בדבריהם, כמו שקרה לאלישע אחר, וכמבואר בפ"ב דחגיגה. אמנם בבאר שבע (סנהדרין ק, ב) תמה א"כ קשה על כמה גאוני עולם קמאי דקמאי ובתראי ז"ל, ובראשם הרמב"ם ז"ל, היאך מצאו ידיהם ורגליהם בבית המדרש שלמדו בספרי מינים גמורים כגון אריסטוטלס ואפלטון ואבן רשד וסייעתם. ואין ללמוד זכות עליהם מהא דתניא (סנהדרין לח, א) לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות, וכו', וגם אין ללמד זכות עליהם מהא דאמרין בפרק כל כתיבי (שבת קטז, א) דכמה אמוראי הוו אזלי לבי אבידן, ופירש רש"י דבי אבידן ספרים כתבו להם כומרי עכו"ם ומתוכחים עם ישראל, ומקום שמתוכחים שם קרי ליה בי אבידן וכו'.

ותירין הבאר שבע שהרמב"ם ז"ל וסייעתו סמכו על המשנה בפ"ב דאבות (משנה י"ד) דקתני רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל כו', וכתב הרמב"ם בפירושו המשנה (אבות שם) וז"ל ואמרו אע"פ שתלמוד דעות האומות לדעת איך תשיב עליהם השמר שלא יעלה בלבך דבר מן הדעות ההם, וכו'. הרי גילה דעתו מבוארת ומבוררת בכוונת המשנה זו, שצוה התנא שילמוד דעות האפיקורסין ויהא שקוד ללמוד תורה, כדי שידע מה ישיב להם על דעותיהם. ומסיק שם להק' ממה שכתב הרמב"ם במו"נ ח"ג פכ"ט שעיין ולמד בכל ספרי עבודה זרה אשר נתפרסמו בזמנו בלשון ערב, והחזיק בזה טובה לעצמו יען שמהם נגלו כפי דעתו תעלומות הרבה מתורתנו הקדושה. ומסיים, ולא נעלם מעיני מה שאפשר לדחוק ולתקן דבריו, אכן אומר אני שומר נפשו ירחק מהם כדכתיב הרחק מעליה דרךך, ודרשו בפרק קמא דעבודה זרה זו מינות, ושאיני הרמב"ם דרב גובריה ולמד כל התורה כולה. וכ"כ הריב"ש שם וז"ל, ואין להביא רא' מהרמב"ם ז"ל, כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלמות, הלכות ואגדות, תוספת', ספרא וספרי וכול' תלמודא, בבלי וירושלמי, כמו שנראה מספר משנה תורה שחבר. וכדי להשיב את האפיקורוס, עשה ספר המור', לסתור המופתים והראיות שהביא הפילוסוף לקיים קדמות העולם. וראה עוד באורך בקובץ שיעורים שם בכ"ז.

תשלום לעובדים או לספקים מי קודם

השאלה:

מוסד שחייב משכורות לעובדים וגם חובות לספקים ואין לו מספיק לשלם, האם יש זכות קדימה? ולמי?

האם יש זכות קדימה למי שיש חוב רק מזמן קצר או ישן יותר?

האם יש זכות קדימה לעובדים גברים מנשים או לא?

ואיך לחלק?

תשובה:

באותו יום שהעובדים סיימו את עבודתם, יש להקדים לשלם לעובדים, כיון שאם לא כן עוברים על איסור 'בל תלין'. אם היום כבר עבר ממילא אין הבדל בין העובדים לספקים, אלא שאם חלק מהנושים עניים וחלק עשירים יש להקדים לשלם לעניים.

אם כולם עניים או כולם עשירים, יש לחלק לכולם שווה בשווה (אבל כמובן מי שמגיע לו חוב קטן יקבל את כל חובו ולא מעבר לכך).

אין הבדל בין חוב ישן לחדש (חוץ מאם גוים קרקע).

אין הבדל בין גברים לנשים.

מקורות:

שו"ע חו"מ סי' שלט

לעניין הקדמת עניים עיין ב"מ דף קיא ע"ב לענין שכר שכיר. ולעניין שאר חובות עיין ברכי יוסף או"ח סי' רפד ושו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שנט.

לעניין חלוקה בין בעלי חובות עיין עלון המשפט גליון 20 עמוד ה וגליון 19 עמוד ה